

БОЛАШАҚ ЖАСТАРЫМЫЗДЫ ОТАНСҮЙГІШТІККЕ ТӘРБИЕЛЕУ**А.А. ШЕҢГЕЛБАЙ**

Жастарымызды отансүйгіштікке тәрбиелеу туралы Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың «Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан» атты жолдауында Қазақстандық патриотизм, саяси ерік, жігер – жаңа Қазақстанды құрудың аса маңызды факторлары бөлімінде «Өткен жолымыз лайықты жол болды, ал біздің бірлескен шешімдеріміз бен тындырған істеріміздің нәтижесі таңғаларлықтай болды. Мұның бәрі де жаңа жалпы қазақстандық патриотизмнің іргетасын қалап, біздің Отанымыздың, біздің барша көпұлтты және көпконфессиялы қоғамымыздың, біздің балаларымыздың тамаша келешегі бар екені негізгі мақтаныш пен сенімді туындатады», – деп атап көрсетілген [1].

Көпұлтты Қазақстан халқы үшін Отансүйгіштік сезімінің рухани саладағы тату-тәтті тірлік, азаматтық келісімге ғана емес, мемлекеттің материалдық негізін нығайтуға да тікелей ықпалы бар. Отансүйгіштік рух – қазақ елінің әлемдік өркениетті елдер көшіне қосылып, дүниежүзілік қауымдастықтан лайықты орын алуына мүмкіндік беретін бірден-бір күш.

Қазіргі кезде республикамыздың егемендігі мен бейбітшілігін сақтауда тұлғаның патриоттық құндылықтарын дамыту арқылы Қазақстандық патриотизмді қалыптастыруға үлкен мән беріліп отырғандығы Қазақстан Республикасы Конституциясында, Қазақстан Республикасы «Білім туралы» Заңында, Қазақстан Республикасы Мемлекеттік «Білім» бағдарламасында, Қазақстан Республикасы Президентінің республика халқына жолдауларында, Қазақстан Республикасы тарихи сананы қалыптастыру, Қазақстан Республикасы мәдени-этникалық білім

беру тұжырымдамаларында, «Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясында», «Бала құқығы туралы декларацияда» және үкіметтің құжаттарында, ғылыми-зерттеу жұмыстары мен ағымдағы басылым беттерінде айқын аңғарылады.

Қазақстан Республикасы Мемлекеттік «Білім» бағдарламасында тәрбие жүйесін жетілдіруге байланысты алдына қойған негізгі мақсаты – «қазақстандық патриотизм, азаматтық, ізгілік және жалпыадамзаттық құндылықтар идеяларының негізінде тәрбиеленушінің жеке тұлға ретіндегі сапалық қасиетін қалыптастыру» – деп бүгінгі ХХІ жаһандану ғасырында ұлттық мәдениет пен өркениетті өзара кіріктіре отырып, жеке тұлға қалыптастыру көзделіп отыр [2].

Қазақ халқының отбасы тәрбиесіне қатысты педагогикалық идеялары мен тәрбиелік тәжірибелері өте бай. Отбасы – халықтың салт-дәстүрлері мен әдеп-ғұрыптарының сақтаушысы. «Ат тұяғын тай басар» деп аға ұрпақ келер ұрпақтың ата салтын бұзбауын талап еткен. Тәрбиенің біртұтас өзіндік жүйесінің қалыптасуына ықпал етуші басты себеп қазақ халқының балажандылығы, балаға деген ерекше махаббаты, ілтипаты болса керек.

Халықтың осындай асыл қасиетіне кезінде тамсанып, таңданған этнограф, фольклорист, зерттеушілер жеткілікті екені белгілі. Мәселен, Шиле айтқандай: «Қазақтың әйеліне немесе балаларына қол жұмсағанын біреу-міреу көрді ме екен! Олар, әсіресе, балаларға мейірімді», – десе, ал А. Диваев болса: «Қазақтардың арасындағы тіпті аз уақыт болғандардың өзі олардың балажан екенін байқайды», – деп атап көрсетеді. Қазақ баласының тәрбиесі

ата-аналарының күнделікті іс-әрекеттері мен көшпелі тұрмыс қалпына байланысты болды. «Атадан бала тусайшы, ата жолын қусайшы» деп аға ұрпақ келер ұрпақты ізгілікке тәрбиелейді. Отбасының қазақ халқының өмірінде алатын орны тіпті ерекше. Бұл реттегі отбасының өзгеше әлеуметтік күші – екі жас бірімен-бірі жұптасып, шаңырақ көтерген кезде екі рулы елдің жақындасуына себепкер болды. Қазақтың ұлт болып қалыптасуы мен әлемдік үрдіс ішінде өзінің тарихи орнын иемдеуінде осы фактордың ерекше әсерін атап көрсетуге болады. Отаншылдыққа тәрбиелеу барысында алдымен патриоттық сана қалыптастыру, патриоттық сезімін ояту, патриоттық іс-әрекетке бейімдеу жұмыстары атқарылады. Патриоттық сананы тұлғаның ішкі жан дүниесінің қозғалыстары деп қарастыратын болсақ, ол сезімнен және іс-әрекеттен көрініс табады. «Адамның адамшылдығы – ақыл, ғылым, жақсы ата, ана, жақсы құрбы, жақсы ұстаздан болады», – деген Абай қоршаған орта дұрыс болса, тұлғаның бойындағы рухани-адамгершілік қасиетті дамытуға болатынын көре білген. Ұлттық патриотизм ұғымы жөнінде әртүрлі көзқарас бар. Ұлттық патриотизмді жекеленген, оқшауланған ұғым деп қабылдауға тырысады. Жоқ, ұлт бар жерде ұлттық патриотизм бар. Қазақ халқының жер бетінен жойылмай сақталуы да ата-бабаларымыздың ұлттық рухының жоғары болуында десек, артық айтпаған болар едік, демек, бұл – тарихи шындық.

Ұлтжандылық дегеніміз – елі мен жерін, халқының бостандығын және мемлекет ретінде тәуелсіздігін сақтау, ұлт намысын жоғары дәрежеде ұстау үшін күресу. Ұлтжандылықты қазақ патриотизмі деп те қарастыруымызға болады. Ұлтжандылық – ұлт бостандығы, елі мен жерінің тәуелсіздігі, білім мен ғылым, мәдениет, спортта әлем саты-

ларының биік шыңынан көрінуі негізгі ұстаным болып табылады. Қазіргі қоғамда Қазақстандық патриотизмді қалыптастырудың негізгі өзегі ұлттық патриотизм екені дау тудырмайды.

Патриотизм «философиялық сөздікте», «адамгершілік және саяси принцип ретінде, әлеуметтік сезім мазмұны отанға деген сүйіспеншілік болып табылатын, оған берілгендік, оның кешегі және бүгінгісі үшін мақтаныш, Отан мүддесін қорғауға ұмтылуымен анықталады» [3].

Осы анықтамада ұғымның әлеуметтік мәні бөлініп шығады. Оның негізін қоғамдық принцип, мінез-құлық ережесі құрайды. Сезімдік жағы қоғамдық құбылыс ретінде, қоғамдық дамудың бүгінгісі ғана емес, ертеңі де және өткені де қозғау болып қарастырылады. Анықтамада патриотизмнің мінез-құлықтық факторының рөліне ерекше көңіл аударылу керек, өйткені, қоғам мүддесі үшін, тек адамның белсенді әрекеті арқылы оның нағыз патриоттық сезімдері көрінеді.

«Этика бойынша сөздікте» ұғымның анағұрлым толық анықтамасы ұсынылады: «Патриотизм – адамдардың өзінің еліне қарым-қатынасын сипаттайтын қоғамдық және адамгершілік принципі, белгілі бір әрекет бейнесінде және әдетте, Отанға сүйіспеншілік» деп аталатын, қоғамдық сезімде көрсетіледі [4]. Осы анықтамада патриотизмнің қоғамдық-адамгершілік аспектісі, оның әлеуметтік мәні жетекші рөл атқарады. Принцип адамдардың қоғамдағы мінез-құлық ережесі сияқты, осы қоғамдағы оның мүшелерінің білуі және орындауы ұйғарылады, сондықтан анықтамада адамдардың өзінің еліне қарым-қатынасымен сипатталу принципі болып көрсетілуі кездейсоқ емес. Қарым-қатынас өз кезегінде анықтамада көрсетілгендей, адамдардың әрекеттері және сезімдер жиынтығы арқылы

көрінетін, оның ішінде сезімі жетекші болып табылады.

Философ А. Айталының тұжырымдауы бойынша **«Өркениетті ел, ұлт»** деп мәдени құндылықтарды өз бойына сіңіре білген, өз ерекшеліктерін басқа өркениетпен ұштастырған мемлекеттер мен халықтар ажыратылады. Өркениетті ел, ұлт деп **экономикалық тұрғыдан алғанда** – қоғамдық-өндірістің, ғылыми технология жетістіктерінің нарықтық экономика негізінде тиімді даму жолдарын меңгерген, **әлеуметтік тұрғыдан** – азаматтарға әлеуметтік қамқорлық жасауға қол жеткен, **саяси тұрғыдан** – жеке адамның жетілуіне жағдай жасалған, **халықаралық тұрғыдан** – ұлтаралық, халықаралық қайшылықтарды бейбіт жолдармен шешуге бет алуды айтамыз.

«Өркениетті ел, ұлт» деп мәдени құндылықтарды өз бойына сіңіре білген, өз ерекшеліктерін басқа өркениетпен ұштастырылған мемлекеттер мен халықтар ажыратылады» [5, 53 б.].

Өркениетті ел, ұлт деп мәдени құндылықтарды өз бойына сіңіре білген, өз ерекшеліктерін басқа өркениетпен ұштастырған мемлекеттер мен халықтар ажыратылады. А.С. Макаренко өсіп келе жатқан ұрпаққа тәрбие берудің әртүрлі аспектісін қарастыра келіп, мектептің өмірмен байланыстылығы Лениндік принципіне сүйеніп, патриоттық тәрбие беруде социалистік құрылыс тәжірибесінде оқушыларды белсенділікке тартып, еңбектің қоғамдық пайдалы рөліне орасан зор мән берді. Патриоттық тәрбие деп «социалистік қоғамның белсенді қайраткерін тәрбиелеу, шыныққан, революцияға берілген, шат көңілді, қатал қайраткерлердің тұтас ұрпағын тәрбиелеу» деді ол. Патриоттық тәрбие беру мәселелерін арнайы зерттеумен айналысқан С.Т. Иманбаеваның еңбектерінде оқушылардың ұлттық жауынгерлік

дәстүрі арқылы ерлікке баулудың ғылыми-теориялық негіздерін педагогикалық тұрғыда алғаш рет қарастырып, тарихи және теориялық мазмұны айқындалады. Ұлттық жауынгерлік дәстүрлердің құндылықтары жинақталған ғылыми-әдістемелік кешен негізінде білім мен тәрбие беру арқылы оқушының жеке басылық қасиетінің қалыптасуына ықпал ететін тәрбиелік жүйе ретінде қарастырады [6].

Л. Сайдахметова: «Ұлттық патриотизм дегеніміз – ханмен, текпен туа бітетін, тәлім-тәрбие арқылы жетілетін ұлттық сипаттағы саналы іс-әрекет пен мінез-құлық», – деп анықтама берген. Сонымен бірге ол «Қазақстандық патриотизм дегеніміз – Қазақ мемлекетін отаным деп сезіну, басқа ұлттардың қазақ халқына сый-құрметпен қарауы, әр ұлттың құқықтық еркіндігін қуаттай отырып, туған жерін көркейтуге және оны қорғауға дайын болуы» деп жазады. Болашақ жастардың патриоттық іс-әрекетін ұйымдастыру өзін-өзі тәрбиелеуін не істесе де Отаны, ұлты, халқының мүддесін көздеу деп санаймыз. Өз мүддесін көздеп сапалы орындаған жұмыстардың өзін Отанға қосқан үлес ретінде қарастырудың маңызы зор. Осыны әркімнің санасында сіңіргенде ғана біз нағыз патриоттар тәрбиелей аламыз.

Бүгінгі Қазақстан жағдайындағы ұлттық патриотизмнің басты көрінісі – қазақтың ана тілінде сөйлеуі, балаларына ұлттық тәрбие беруі, ұлттық мінез, жүріс-тұрыс қалыптастыру, ізет, құрмет, қайырым, мейірім, тағы да бай сезімдермен байыту.

Тәрбие де, патриоттық сезім де отбасында қалыптасады. Енді отбасын қадір тұтпаған, сүймеген адам отанын да сүйе алмайды ғой. Ал мектеп, жоғары оқу орны, орта, қоғам сол отбасында алған тәрбиені дамытады.

Қорыта келе ел болып еңсемізді

көтеріп, мақтанышпен: «Біз Қазақ деген халықпыз. Ғасырлардан ғасырды асырған тарихы, шежіресі бар елміз. Ата-бабамыз мирас етіп қалдырған кең-байтақ жер, мол қазына, сән-салтанатымыз бар», – деп айту бәрімізге жарасымды. Өйткені біз текті ұлттан тараған адамдармыз. «Түні бойы жоқтапты да жылапты, таң атқанда «өлген кім?» деп сұрапты» демекші, ертең ұлты жоқ ел атанудан құдай сақтасын. Ұлты жоқ ұрпақ өсіру – Алла тағала алдында да, ата-бабаларымыздың рухы алдында да кешірілмес күнә, және де «Қазақ» деген ұлттан бас тартқан қазақ бар болса, оны қазақ топырағы да көтере алмас...

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Қазақстан Республикасы Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы: Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан. – Алматы. 2007. -72 б.
2. Қазақстан Республикасындағы “Білім туралы” Заң. – Алматы: Юрист, 2003. – 22 б.
3. Шацкий С.Т. Избранные педагогические сочинения. В 2 т. / Сост. Л.Н. Скаткин и др. / Под ред. Н.П. Кузина и др. – М.: Педагогика, 1980. – Т.1. – 304 с.
4. Словарь по этике / Под ред. И.С. Кона. – М: Политгиздат, 1983. – С. 243-386.
5. Айталы А. Ұлттану. – Алматы: Арыс, 2003. – 226 б.
6. Нурмуқшев С.К. Развитие военно-патриотического воспитания в старших классах в школах Казахстана /1960–1985/. Автореф. ... к.п.н., 13.00.01. – Алматы, 1993. – 180 б.

РЕЗЮМЕ

В статье обосновывается актуальность патриотического воспитания молодежи и раскрывается сущность понятия «патриотизм».

ҚАЗАҚШАН

The article deals with the topical issues of educating the young patriots and determining the sense of the notion «patriotism».